

Jom Kipur, 5780

”Det finns en tid för allting” – står det i Kohelet, Predikaren – boken som vi läser traditionellt på shabbat chol hamoed sukkot, shabbat som infaller under Sukkot. – En tid att omfamna och en tid att inte omfamna. En tid då vi bör sitta vid samma bord med den som är vår fiende och en tid där att sitta ner vore nästan likt med att kapitulera. Männsklighetens historia ger multipla exempel för både: att vägra förhandla med fienden som Natan Sharansky och som höll ut år efter år i ett Stalinistiskt läger eller att samtala med fienden som Nelson Mandela som i slutet ledde till att apartheid regimen i Sydafrika försvann. Och ofta så krävs det av samma person båda förhållningssätten vid olika tillfällen. Men frågan återstår: när är ögonblicket då vi bör sitta ner med den som vi inte är överens och när inte. Och hur ska vi förhålla oss till den som har sårat oss, som har angripit oss, som vi uppfattar som motbjudande?

Vilken är, så klart, theme songen för Jom Kipur. Den traditionella Kol Nidre liturgin börjar med orden då chazzanen ber:

”Bishiva shel mala uvishiva shel mata, al daat hamakom v'al daat hakahal, anu matirin lehitpalel im ha'avaryanim.” – ”Med tillstånd av den himelska domstolen och med tillstånd av denna bet din, genom tillstånd av den Högste och med tillstånd av denna församling, ger vi tillåtelse att be tillsammans med dem som har syndad.”

De lärde är inte överens vad dessa ord betyder: Vem är de som har syndad och varför behöver vi tillåtelse att be tillsammans med dem? Det finns de som tror att orden syftar på judar som en gång tvingades att konvertera till kristendomen och som vill göra teshuva, andra påstår att det rör sig om ett formellt sätt att upphäva exkommunikationer av mostspänstiga församlingsmedlemmar. Eller att det är helt enkelt att sätt påminna oss att ”ingen är utan fel”. Och det är därför att vi gör deklarationen av skuld tillsammans och högt: Ashamnu är just det. För att vara delaktig i Jom Kipur krävs det först och främst att inse att ingen här är utan något ångra. Och vår machzor påminner oss nästan på varje sida att vi har ingen anledning att känna oss självgoa och nöjda. Och kunskapen om det bindar oss tillsammans. Och genom att förstå att det är vad som ligger bakom så kan vi börja en dialog. På samma sätt som många samtalsgrupper fungerar: en gemensam agenda och en gemensam utgångspunkt. Många samtalsgrupper bygger på principen av radikal uppriktighet och erkännandet av den egna ofullkomligheten. Med det i åtanke så kan jag möta den andre.

Jag är rädd att konsten att bemöta andra och sig själva på detta sätt har nästan dött ut. Insikten om att mänsikor är olika har nästintill blivit ett hinder snarare än en förutsättning för dialog och försoning. Debatten om Greta Thurnberg och henne som person och hennes motiv eller de vuxna i hennes omfält, och inte minst den senaste veckans debatt om manlig spädbarnsomsorg är utmärkta exempel. Aldrig har jag sett en sådan hätskhet och hatisk debatt. Vårt samhälle har blivit en gladiatorsarena i antikens Rom, där alla pekar på andra för deras fel men ingen varken sig tar ansvar för vår egen roll i dramat. Det har kallats många saker: identitetspolitik, normkritik, osv. Och effekten är alltid densamma: den riktar sig till den egna grupp som förenas av ras, klass, kön, politik eller liknande: där en specifik aspekt av vår identitet ges preferens och ersätter alla andra aspekter av vår mänsklighet, och världen delas i ”vi” och ”de”. ”De” är det okaj att demonisera, avhumanisera, och skuldbelägga. Och i vår egen självgodhet och moralisk upprördhet så tillvisas ”de” ansvar för alla våra problem. Självreflektion är inte att tala om, och att kompromissa är ett skällsord.

Debatten kännetecknas genom en avsaknad av subtilitet, innehåll, och respekt. Den har blivit en zero-sum spel där världen indelas i "god" eller "ont". Vi lever i en tid av ideologiska renhetsbud: alla till höger om den egna åsiktskorridoren är stämplat fanatiker eller barbarer och alla till vänster om oss ses som förrädare och hysteriska. Normkritik utkrävs högljutt av andra men tillämpas inte på den egna ståndpunkten.

Det som saknas är en respektfull bemötande av den andra sidan och ett uppriktigt försök att lyssna till och förstår den andres ståndpunkt. Det som saknas är ofta sakkompetens som i vårt samhälle alltför ofta ersätts med opinionsbildare och där stora medier. Mishna i Yevamot 1:4 beskriver hur de två stora lärdomsskolorna, Bet Shammai och Bet Hillel, omgicks med varandra. Det fanns så gott som inget område, stort eller smått, där Bet Shammai och Bet Hillel INTE hade olika åsikter. De hade hetsiga diskussioner om liturgiska, teologiska och civilrättsliga eller juridiska frågor. Men trots detta så omgicks medlemmarna av de två skolorna med varandra, åt i varandras hus och gifte sig med varandra.

Det är fel, både rent pragmatiskt och i princip, att bygga ens åsikt på samtal endast inom den egna gruppen med dem som håller med oss. För då kommer vi att vakna väldigt snart och upptäcker att det inte finns någon kvar att samtala med än oss själva. Vi måste synas mera, vi måste efterfråga mera, vi måste våga konfrontera den personen som vi tror har sagt eller gjort något och fråga honom eller henne direkt. "vad menade du med det?" "har det här verkligen hänt?" – det är lätt att ge efter för egna eller andras fördomar och bildar oss en åsikt baserat på dessa. Men sanningen är att vi inte kan förlita oss på att den versionen som vi har fått beskrivna för oss av någon annan INTE är färgats av dennes åsikt, fördom eller agenda.

Vi alla här idag bär på sår, några stora och omvälvande, andra mindre – sår som vi har fått under det gångna året och kanske tidigare. Här idag finns det syskon som inte talar längre med varandra, föräldrar och barn som har hamnat långt från varandra, livslånga vänner och gamla kollegor som man inte längre räknar bland vänner och kollegor. Och det är lätt ge efter för känslan av rättfärdig ilska. Men idag är inte dagen för oss att hänge oss detta. Idag är dagen för oss att ta språnget till andra sidan av grunden. Idag är dagen då vi bör fråga oss: "ska jag verkligen kasta ut en 20-år gammal vänskap över någonting som jag inte är säkert längre hur det började?" "Kommer jag verkligen låter mitt förhållande havererar över vem dök upp eller inte dök upp, och vem som blev bjuden eller inte bjuden?" "Vem som ringde eller inte ringde, bad om förlåtelse eller inte?" "Är det verkligen helt omöjligt för mig att sitta ner med honom eller henne, och försöka, verkligen försöka, att reda ut och rätta till?"

Det finns inget trolleri i Jom Kipur som gör att allt bara mirakulöst löser sig efter dagen har gått mot sitt slut. Och nej, tiden läker inte alla sår. Men tiden förser oss med något mycket värdefullt: perspektiv. Och det är kanske vad Jom Kipur är: ett tecken som påminner oss att tid har passerat och att det kanske är dags att gå vidare.

Det bästa vi kan uppnå idag är att under dagens gång eller efter Neila på väg ut från synagogan – att gå fram till en person som du har haft något otalt med och börja ett samtal. Eller skicka ett sms, ett e-mail efteråt.

Våra fel och mistag är det som gör oss mänskliga, istället för att skilja oss så kan de svetsa oss tillsammans.